

Nuorten väliset rikokset rikosprosessissa – syyttäjän päätös toimenpiteistä luopumisesta

Tarja Koskela – Elisa Silvennoinen – Mikko Aaltonen

Tiivistelmä - Rikosaktiivisuus on korkeimmillaan nuorena, ja toisaalta nuoret ovat myös suurimmassa riskissä joutua rikoksen kohteeksi. Koska tuomioistuimessa tuomitun rangaistuksen on katsottu sopivan huonosti nuorille rikoksentekeijöille, Suomessa säädettiin jo vuonna 1942 nuoria rikoksentekeijöitä koskeva laki, joka mahdollisti toimenpiteistä luopumisen. Edelleenkin yksi toimenpiteistä luopumisen perusteista, ns. nuoruusperuste, soveltuu vain alle 18-vuotiaisiin. Tässä artikkelissa analysoidaan niitä toimenpiteistä luopumisen perusteita, joilla nuorten välisissä rikoksissa esitutkintaa rajoitettiin tai asiassa tehtiin syyttämättäjäättämispäätös vuonna 2021. Yleisin toimenpiteistä luopumisen peruste näytti olevan kohtuusperuste. Päätöksen perusteluissa painottui sovittelu sekä asianomistajan ilmoitus siitä, ettei hänellä ollut enää vaatimuksia rikoksesta epäilyä kohtaan. Kohtuusperustetta sovellettaessa saatettiin vedota myös epäillyn nuoreen ikään. Nuoruusperusteen soveltaminen sen sijaan oli harvinaisempaa, etenkin esitutkinnan rajoittamispäätöksissä. Tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että säännöksen sanamuoto ’ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta’ soveltuu huonosti tapauksiin, joissa on kyse nuorten välisestä tavanomaisesta väkivallasta.

Asiasanat: Nuorisirikollisuus, rikosprosessi, toimenpiteistä luopuminen, esitutkinnan rajoittaminen, syyttämättäjäättäminen

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

1. Johdanto

Rikoskäyttäytymisellä ja iällä on voimakas yhteys, ja nuoruus on ihmisen rikosaktiivisinta aikaa. Rikosaktiivisuutta kuvataan ikä-rikoskäyrällä, joka on pääpiirteissään samanlainen yli ajan ja paikan.¹ Sama ilmiö on myös rikosten uhrien ikäjakaumassa: nuorilla on suurin riski joutua rikoksen uhriksi.² Nuorisirikollisuuskyselystä ilmenee, että esimerkiksi väkivaltarikoksissa rikoksentekeijänä on useimmiten sisarus, kaveri tai muu tuttu nuori.³ Suomessa nuoriin rikoksentekeijöihin suhtaudutaan aikuisia lievemmin, mikä näkyy rikosprosessilainsäädännössä muun muassa kiireellisenä käsittelynä, huoltajien ja lastensuojeluviranomaisten kytkemisenä selvittämisen ja erityisenä nuoria koskevana toimenpiteistä luopumisen perusteena.⁴

Poliisin tietoon tulleiden 15–17-vuotiaiden tekemiksi epäiltyjen rikosten määrä on vaihdellut 2000-luvulla melko voimakkaasti. Korkeimmillaan vuonna 2011 poliisi selvitti yli 45000 nuoren tekemää rikosta, joista rikoslakirikoksia oli hieman yli puolet eli n. 24000.⁵ Rikoslakiri-

* Kirjoittajat ovat strategisen tutkimuksen neuvoston (STN) rahoittaman ACElife-hankkeen (352543-352574) tutkijoita.

1 Loeber – Farrington 2014. Tilastokeskuksen 16.5.2024 julkaiseman katsauksen mukaan vuonna 2023 pahoinpitelystä epäilty oli yleisimmän 14-vuotias. Vastaavasti alle 18-vuotiaiden pahoinpitelyn uhrien määrä (11000) oli noussut vuodesta 2022 hieman yli viidenneksellä (SVT, katsaus).

2 Ks. tarkemmin Kivivuori ym. 2018, s. 114–116; Marttunen 2008, s. 184–186; Anttila 1952, Kakkinen – Näsi 2021, s. 28.

3 Kaakinen – Näsi 2021, s. 19. Uhri ja rikoksentekeijä ovat olleet yleensä joko saman ikäisiä tai tekijä on ollut muutaman vuoden vanhempi (Mielityinen ym. 2023, s. 29.). Ks. myös Danielsson 2022.

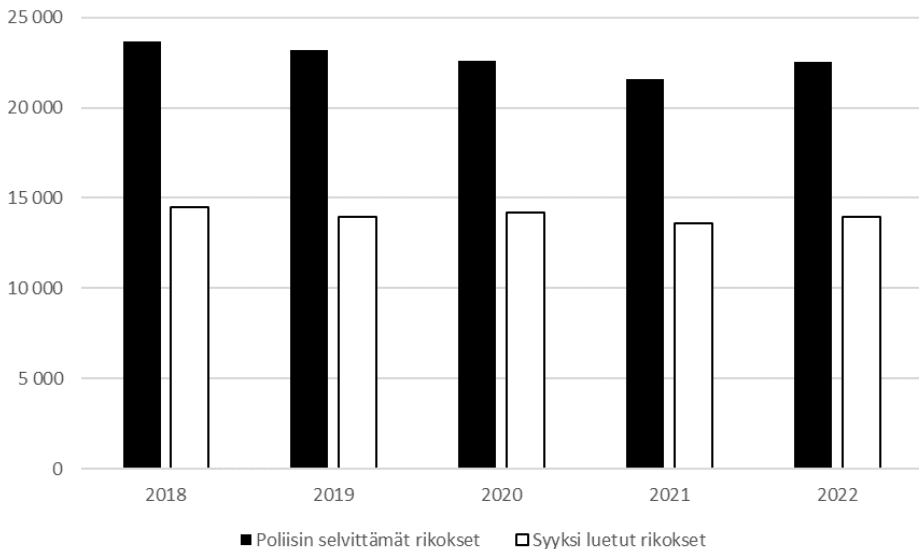
4 Nuorten rikosasiat käsitellään pääosin samanlaisessa menettelyssä kuin aikuisten rikosasiat. Alaikäisiä varten on säädetty monilta osin erityiskohtelusta. Nuoren ikä ja nuoren tilanne voidaan ottaa menettelyn lisäksi laajasti huomioon rikosoikeudellisia seuraamuksia määrättäessä, Marttunen 2008, s. 151–154. Nuorten erityiskohtelun ala on edellisten vuosikymmenten aikana laajentunut ja viimeisimmät muutokset johtuivat EU:n lapsidirektiivin täytäntöönpanosta (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin (EU) 2016/800 annettu 11 päivänä toukokuuta 2016, rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä).

5 Muita rikoksia ovat esimerkiksi liikenerikkomukset.

kosten määrä pysyi vuosituhaten ensimmäiset kymmenen vuotta melko vakaana, mutta tämän jälkeen rikosten määrä laski nopeasti. Vuonna 2018 selvitettiin enää noin 14000 rikoslakirikosta. Sittemmin määrä lähti kasvamaan uudestaan, ja vuonna 2022 selvitettiin yli 20000 rikoslakirikosta. Määrällisesti viime vuosien kasvua selittää eniten liikennerikosepäilyjen lisääntyminen, mutta myös epäillyt seksuaalirikokset, henkeen ja terveyteen kohdistuneet rikokset ja omaisuusrikokset lisääntyivät. Alle 18-vuotiaiden ryöstörikosepäilyjen määrä kasvoi erityisen voimakkaasti vuosina 2022–2023.⁶ Kiinnostavaa on, että nuorten kokonaisrikollisuutta karsoittavassa Nuorisoriikollisuuskyseilyssä havaittiin poliisitilastoja vastaava lasku rikosaktiivisuudessa 2010-luvulla, mutta ainakaan viimeisimmässä vuoden 2020 kyseilyssä ei vielä havaittu rikollisuuden kasvua.⁷ Onkin toistaiseksi epäselvää, missä määrin poliisitilastossa havaittu rikollisuuden lisääntyminen saattaisi selittyä ilmoitusaltiuden kasvulla, ja missä määrin todellisella rikoskäyttäytymisen muutoksella.

Selvitettyjen rikosten tilastosta ei voi päätellä, etenikö rikosepäily rikosprosessissa syyksi lukevaan tuomioon asti. Selvitettyjen rikosten määriä voidaan kuitenkin verrata Tilastokeskuksen tietoihin 15–17-vuotiaana tehdyistä rikoksista tuomituista seuraamuksista. Kuvioista 1 käy ilmi vuosina 2018–2022 kaikki 15–17-vuotiaiden tekemiksi epäillyt rikokset sekä samana vuonna syyksi luettujen rikosten lukumäärät samassa ikäryhmässä.⁸

Kuvio osoittaa, että vuosien 2018–2022 tuomioissa sekä rangaistus- ja sakkomääräyksissä luettiin syyksi keskimäärin noin 14000 15–17-vuotiaan tekemää rikosta. Suurehko ero poliisin

Kuvio 1. Poliisin selvittämät ja rikosseuraamuksissa syyksi luetut 15–17-vuotiaiden rikokset vuosina 2018–2022.

⁶ Heiskanen 2024.

⁷ Kaakinen – Näsi 2021, s. 10–12.

⁸ SVT.

selvittämien rikosten määrään (keskimäärin n. 22700 rikosta vuosittain 2018–2022) viittaa siihen, että syyttämättäjäättämispäätökset ovat nuorten rikoksissa yleisiä. Tämän lisäksi on tärkeää huomioida, että selvitettyjen rikosten tilaston ulkopuolelle jäävät ne nuorten rikosepäilyt, joissa asia ei siirry syyttäjälle syyteharkintaan toimenpiteistä luopumisen vuoksi, jolloin selvitettyjen rikosten lukumäärä aliarvioi nuorten rikoksista tehtyjen rikosilmoitusten määrää.⁹

Toimenpiteistä luopumista koskeva sääntely antaa esitutkintalain (805/2011, ETL) 3:10.1:ssä säädetyin tavoin syyttäjälle mahdollisuuden rajoittaa esitutkintaa, mikäli tutkinnanjohtaja sitä esittää. Samoin syyttäjä voi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997, ROL) 1:7-8:ssä säädetyissä tilanteissa tehdä syyttämättä jättämistä koskevan päätöksen.¹⁰ Rikosoikeudellinen toimenpiteistä luopuminen perustuu kriminaalipoliittisiin tavoitteisiin¹¹, joskin luopumisen tarkoitus on toinen: rikosprosessista rajataan pois sellaiset tapaukset, joissa prosessin tavoitteet saavutetaan ilman oikeudenkäyntiä ja rankaisemista.¹² Toimenpiteistä luopumisen tavoite on myös prosessiekonominen: se mahdollistaa resurssien kohdentamisen tarkoitukseenmukaisella tavalla vaarallisemmaksi ja vahingollisemmaksi koettuun rikollisuuteen.¹³ Silloin käsillä on tunnusmerkistön täyttävä teko, mutta rangaistuksen käyttöä perustelevista syistä puuttuu jotakin.¹⁴ Lisäksi toimenpiteistä luopumisella voidaan välttää yksittäistapauksissa kohtuuttomaksi muodostuvat ratkaisut. Siten toimenpiteistä luopuminen toimii eräänlaisena rikosoikeudellisen järjestelmän varaventiilinä.¹⁵

Toimenpiteistä luopumista koskeva sääntely antaa soveltajalleen runsaasti harkinnanvaraa, jolloin yhdenvertaisuuteen ja ratkaisujen ennustettavuuteen on perusteltua kiinnittää erityistä huomiota. Yhdenvertaisuusperiaate¹⁶ muodostaa yhdessä suhteellisuusperiaatteen kanssa rangaistusjärjestelmän kivijalan.¹⁷ Periaate on tärkeä, koska sen voidaan katsoa vähentävän mielivaltaisten ratkaisujen mahdollisuutta.¹⁸ Esitutkinnassa yhdenvertaisuus ilmenee tasapuolisuusperiaatteena, jonka mukaan on selvitettävä ja otettava huomioon sekä rikoksesta epäiltyä vastaan että hänen puolestaan vaikuttavat seikat ja todisteet (ETL 4:1). Suhteellisuusperiaate (ETL 4:4) perustelee nuorten lievemmät rangaistukset,¹⁹ ja esitutkinnan periaatteena se mahdollistaa nuoren iän huomioon ottamisen esitutkintatoimenpiteestä päätettäessä.²⁰ Huomio-

9 Todellisuudessa huomattavasti tätä suurempi osa rikosepäilyistä ei johda rikosseuraamukseen.

10 Toimenpiteistä luopumisesta on pidettävä erillään prosessuaaliset perusteet, minkä vuoksi asia ei etene rikosprosessissa. Tällainen tulee kyseeseen, kun epäilystä rikoksesta ei ole saatu riittävästi näyttöä tai kun syytteen nostamisen määräaika on ylittynyt.

11 Kriminaalipoliittikan vallitsevina tavoitteina pidetään rikollisuudesta aiheutuvien haittojen ja kustannusten minimoimista ja niiden oikeudenmukaista jakautumista sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista (Anttila – Heinonen 1971, s. 24; Lahti 1972, s. 221–297; Lappi-Seppälä 2000, s. 43; Melander 2008, s. 25 ja Tolvanen 1999, s. 34). Ks. kriminaalipoliittikan ja rikoslain eroista Nuutila 1996, s. 113–122.

12 Ks. Väitjes-Anttila 2021, s. 1022.

13 HE 79/1989 vp, s. 6–7; Jonkka 1991, s. 199–200.

14 HE 79/1989 vp, s. 7; Lappi-Seppälä 1991a, s. 911.

15 HE 79/1989, s. 6. Syyttäjälle säädetty laaja ja itsenäinen harkintavalta esitutkinnan rajoittamisessa ja syyttämättäjäättämisessä mahdollistaa rationaalisen päätöksenteon yksittäistapauksissa. Tiukassa laillisuusperiaatteessa pitäytyminen voisi estää rikosoikeudellisen järjestelmän kriminaalipoliittisesti ja prosessiekonomisesti järkevän toteutumisen (HE 79/1989 vp, s. 6; Jonkka 1991, s. 199–200). Toimenpiteistä luopuminen ei kuitenkaan saa muodostua rutiiniratkaisuksi (HE 79/1989 vp, s. 8; Jääskeläinen 1997, s. 9).

16 Suomen perustuslain (731/1999) 6.1 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Yhdenvertaisuusperiaatteesta seuraa, että samankaltaisia tapauksia tulee kohdella samalla tavoin ja erilaisia eri tavoin (Anttila – Heinonen 1971, s. 30–31; Anttila – Heinonen 1977, s. 76–77).

17 Ks. yhdenvertaisuusperiaatteesta tarkemmin esim. Tapani – Tolvanen – Kemppinen 2022, s. 28–30.

18 Lahti 1972, s. 227–228; Lahti 1974, s. 245–246. Ks. yhdenvertaisuuden ja ennustettavuuden periaatteesta kriminaalipoliittikassa Anttila – Törnudd 1970, s. 186–187.

19 Marttunen 2008, s. 152.

20 Ks. suhteellisuusperiaatteesta laajasti Launiala 2013.

ta tulee kiinnittää myös perustuslain 21 §:ssä ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohdassa säädettyyn oikeuteen saada asiansa käsitellyksi viivytyksettömästi toimivaltaisessa viranomaisessa.²¹

Alaikäisten osalta on lisäksi otettava huomioon lapsen kohtelun säännös, mikä velvoittaa kohtelevaan alle 18-vuotiasta hänen ikänsä ja kehityksensä edellyttämällä tavalla (ETL 4:7). YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa (SopS 59–60/1991) turvataan lasten yhdenvertaisuus ja kielletään kaikenlainen syrjintä (2 artikla). Lapsen edun ensisijaisuuden huomioimista kaikessa lasta koskevassa päätöksenteossa edellytetään yleissopimuksessa (3 artikla) ja rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä annetussa direktiivissä (2016/800/EU)²². Myös viranomaistoiminnassa lapsen edun ja sen arvioimisen merkitys on kasvanut.²³ Rikosprosessissa lapsen etu ei riipu lapsen rikosprosessuaalisesta asemasta: lapsen etu on otettava huomioon sekä asianomistajana²⁴ että rikoksesta epäillyn oikeutena.²⁵

Valtaosa nuorisorikollisuutta koskevasta tutkimuksesta käsittelee rikosten määrää ja kehitystä sekä rikollisuuteen vaikuttavia tekijöitä, kun taas rikosprosessia ja rikosseuraamuksia on tutkittu vähemmän.²⁶ Tutkimukseen perustuvaa tietoa siitä, miten nuorten rikosepäilyt etenevät rikosprosessissa ei ole saatavilla.

Tässä tutkimuksessa²⁷ rajataan toimenpiteistä luopumista²⁸ koskeva analysointi vain syyttäjän tekemiin esitutkinnan rajoittamispäätöksiin ja syyttämättäjäättämispäätöksiin nuorten välisissä rikosepäilyissä.²⁹ Tutkimuskysymykset ovat seuraavat: 1) Mitä esitutkinnan rajoittamisen ja syyttämättäjäättämisen perusteita syyttäjät ovat käyttäneet? 2) Onko perusteita koskevaa sääntelyä sovellettu päätöksissä läinsäättäjän tarkoittamalla tavalla? ja 3) Onko toimenpiteistä luopumisessa havaittavissa joitain rikoksesta epäillyn ikään liittyviä erityispiirteitä? Toimenpiteistä luopumisjärjestelmän perusteiden osalta keskitytään ainoastaan alaikäisten rikoksesta epäiltyjen ja tutkimusaineiston kannalta olennaisiin perusteisiin. Tästä syystä tunnustamisperuste ja kustannusperuste jäivät maininnan tasolle.³⁰

2. Aineisto ja menetelmät

Tutkimusaineistona käytetään Valtakunnansyyttäjän toimistosta (VKST) saatua asiakirja-aineistoa, joka koostuu syyttäjien tekemistä syyttämättäjäättämispäätöksistä ja esitutkinnan rajoittamispäätöksistä.³¹ Aineisto rajataan tapauksiin, joissa sekä epäilty rikoksentekijä että asi-

21 Lisäksi syyteharkinnassa tulee syyttäjälaitoksesta annetun lain (52/2019) 9 §:n mukaan ottaa huomioon asianosaisten oikeus turva ja yleinen etu.

22 Yleisesti johdanto-osa, kohta 8.

23 Hakalehto 2018, s. 96–104. Ks. Toivonen 2017, s. 79–118; Hakalehto – Sovela 2018, s. 407–445.

24 Hirvelä 2006, s. 227–236; Silvennoinen 2020, s. 843–867.

25 Forss 2023, s. 843–867; Silvennoinen – Koskela 2023, s. 269–270.

26 Ks. kuitenkin Tuominiemi 2021.

27 Ks. viite *.

28 Toimenpiteistä voidaan luopua rikosprosessin jokaisessa vaiheessa: tutkinnanjohtajan päätös olla ilmoittamatta syyttäjälle, syyttäjän päätös esitutkinnan rajoittamisesta tai syyttämättäjäättämisestä sekä tuomioistuimen päätös jättää rangaistus tuomitsematta.

29 Esimerkiksi väkivaltarikosten osalta tiedetään, että valtaosan nuorten tekemistä rikoksista kohdistuvan toisiin nuoriin (Polisi 2022, s. 12).

30 Tutkimusaineiston tapauksissa ei sovellettu kertaakaan ROL:n tai ETL:n mukaisia kustannus- ja tunnustamisperusteita.

31 Tutkimusaineistoon kuuluivat myös syyttäjän haastehakemukset, mutta ne jätettiin tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

anomistaja olivat epäillyn rikoksen tekohetkellä alle 18-vuotiaita. Asiakirja-aineisto on satunnaisotos syyttämättäjättämispäätöksistä ja esitutkinnan rajoittamispäätöksistä vuodelta 2021.³²

Taulukosta 1 nähdään, että tutkimusaineistossa 53 prosenttia ratkaisuista on esitutkinnan rajoittamispäätöksiä ja 47 prosenttia syyttämättäjättämispäätöksiä. Koko lähtöaineistossa syytteitä (595 erillistä syyttäjän ratkaisua) on hieman esitutkinnan rajoittamis- tai syyttämättäjättämispäätöksiä (508) enemmän. Jos syytteiden osuutta (54 %) vertaa kaikkien syyteharkinnassa päättäneiden asioiden jakaumaan vuonna 2023³³ (n. 63 % syyteharkinnassa päättäneissä asioissa nostettiin syyte) voidaan todeta toimenpiteistä luopumisen näyttävän olevan yleisempää nuorten rikosepäilyissä kuin muissa rikosepäilyissä.³⁴

Ensimmäisessä vaiheessa tutkimusaineisto koodattiin havaintomatriisiin muotoon, ja kustakin ratkaisusta koodattiin muun muassa rikoksen tekoaikaa, epäiltyjen ja asianomistajien määrää sekä rikosnimikkeitä koskevat tiedot. Perustietoja tutkimusaineistosta on esitetty taulukossa 1.

Taulukko 1. Perustietoja VKST:n ratkaisuaineistosta (n=136).

Muuttuja	Luokka	N	%
Ratkaisun tyyppi	Syyttämättäjättäminen	64	47 %
	Esitutkinnan rajoittaminen	72	53 %
Syyttäjääalue	Etelä-Suomi	46	34 %
	Itä-Suomi	26	19 %
	Länsi-Suomi	51	38 %
	Pohjois-Suomi	13	10 %
Yleisimmät päärikokset	Pahoinpitely	53	39 %
	Lievä pahoinpitely	13	10 %
	Laiton uhkaus	12	9 %
	Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	9	7 %
	Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	6	4 %
	Kotirauhan rikkominen	5	4 %
	Kunnianloukkaus	5	4 %
	Vainoaminen	4	3 %
	Raiskaus	3	2 %
	Ryöstö	3	2 %
	Seksuaalinen ahdistelu	3	2 %
Varkaus	3	2 %	

32 Ensimmäisessä vaiheessa VKST toimitti tutkijaryhmälle diaarinumerokohtaisen listauksen kaikista vuonna 2021 tehdyistä ratkaisuista, joissa asianosaiset olivat alle 18-vuotiaita. Tästä lähtöaineistosta poimittiin tutkijoiden toimesta satunnaisotannalla 100 esitutkinnan rajoittamispäätöksen ja 100 syyttämättäjättämispäätöksen otokset, jotka toimitettiin VKST:lle asiakirjojen poimintaa varten. Osassa satunnaisotantaan päättäneitä ratkaisuja oli useampia asiakirjoja, ja niitä saatiinkin lopulta yhteensä 234 kappaletta. Tämä aineisto koodattiin siten, että yksi rikoksesta epäilty henkilö muodostaa yhden havaintoyksikön, eli jos esimerkiksi haastehakemuksella oli kolme eri epäiltyä, tämä asia on aineistossa kolme kertaa. Koodauksen perusteella selvisi, että kaikki otoksen tapaukset eivät todellisuudessa olleet alaikäisten välisiä rikoksia.

33 Syyttäjälaitos lukuina, <https://syyttajalaitos.fi/syyttajalaitos-lukuina>.

34 Esitutkinnan rajoittamisista ja syyttämättäjättämispäätöksistä ei julkaista tällä hetkellä kattavia tilastotietoja. Syyttäjän puoli-vuotistilaston perusteella voi laskea, että kaikista syyttäjän toimenpideratkaisuista (samassa asiassa voi olla monta erillistä ratkaisua) on noin 52 % syytteitä.

Aineistossa oli yhteensä 72 esitutinnan rajoittamispäätöstä. Tutkinnoista 55 (76 %) rajoitettiin harkinnanvaraisella rajoitusperusteella (3:10.1) ja 17 prosessuaalisella³⁵ (24 %) (ETL 3:10.2) perusteella. Syyttämättäjättämispäätöksiä koskeva aineisto puolestaan koostui 54 päätöksestä.³⁶ Lähes puolet (n=25) syyttämättäjättämispäätöksistä tehtiin prosessuaalisella perusteella, jotka rajattiin tutkimuksen ulkopuolelle,³⁷ joten aineistoon valikoitui lopulta 28 päätöstä.

Tutkimuksen lainopillisen viitekehyksen muodostaa toimenpiteistä luopumusta koskeva sääntely. Asiakirja-aineisto luettiin useamman kerran läpi ja siitä poimittiin taulukkoon seuraavat tiedot: 1) epäilty rikos, 2) teon kuvaus, 3) lainkohta, johon esitutinnan rajoittaminen tai syyttämättäjättäminen perustui, 4) ratkaisun perustelut, 5) mahdollinen tieto rikoksella aiheutetusta seurauksesta, 6) asianomistajan esittämät vaatimukset, 7) epäillyn tunnustus sekä 8) tieto sovittelusta ja muista erityisistä havainnoista. Aineisto luokiteltiin ensisijaisesti syyttämättäjättämisperusteiden mukaisesti, jonka jälkeen analysoitiin päätöksen perusteluista ilmeneviä edellä mainittuja seikkoja.

3. Toimenpiteistä luopuminen ja prosessuaalinen syyttämättäjättäminen

3.1. Toimenpiteistä luopumista koskevan sääntelyn kehittyminen

Ensimmäinen, vuonna 1942 voimaan tullut toimenpiteistä luopumista koskeva sääntely koski vain alle 18-vuotiaita rikoksentekejiä.³⁸ Syyttäjä sai nuorista rikoksentekejiä annetun lain (262/1940) nojalla jättää syyttämättä tekohetkellä alaikäistä rikoksentekejiä silloin, kun teosta oli säädetty rangaistukseksi sakkoa tai enintään kolme kuukautta vankeutta (2.1 §). Lisäedellytyksenä oli, että tekojen katsottiin johtuvan ymmärtämättömyydestä tai ajattelemattomuudesta ja oli perusteltua aihetta otaksua tekijän ojentuvan, vaikka häntä ei tuomittaisikaan rangaistukseen (4 §).³⁹ Päätöksestä tuli ilmoittaa huoltolautakunnalle (5 §), jolloin asia siirtyi lastensuojeluviranomaisten hoidettavaksi. Toimenpiteistä luopumisen päätarkoituksena oli vaihtaa rangaistus nuoren kannalta tarkoituksenmukaisempaan toimenpiteeseen.⁴⁰ Perusteet muistuttavat paljon nykyistä nuoruusperustetta.

Toimenpiteistä luopuminen laajennettiin vuonna 1966 koskemaan kaikkia rikoksentekejiä, jolloin lakiin otettiin erilliset luopumisperusteet kullekin rikosprosessiketjun viranomaiselle: poliisille ilmoittamatta jättäminen (poliisilaki (84/66) 14.2 §), syyttäjälle syyttämättä jättäminen (rikoslain voimaansaannon annettu asetus (197/66) 15:2 §) ja tuomioistuimelle tuomitsematta jättäminen (rikoslaki (89/1889) 3:5.2 (196/66)). Toimenpiteistä luopumista koskeva sääntely antoi mahdollisuuden luopua vähäpätöisistä rikoksista silloin, kun teon katsottiin

35 Epäilystä rikoksesta ei saatu näyttöä.

36 Otokseen sisältyi myös tapauksia, joissa ei ollut lainkaan asianomistajaa tai asianomistajana oli aikuinen. Nämä tapaukset rajattiin tutkimuksen ulkopuolelle.

37 18 tapauksessa päätös perustui näytön puuttumiseen epäilystä rikoksesta. Seitsemässä tapauksessa syyteoikeus oli vanhentunut.

38 Ks. tarkemmin Lappi-Seppälä 2000, s. 269; Jääskeläinen 1997, s. 20–21

39 Vastaavasti samoilla lisäedellytyksillä tuomioistuimella oli valta jättää tuomitsematta, jos tekohetkellä alle 18-vuotiaalle ei seuraamukseksi tuomittaisi ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa tai vankeutta enintään kuusi kuukautta (3 §).

40 HE 79/1989 vp, s. 3.

johtuneen olosuhteet huomioon ottaen anteeksi annettavasta huomaamattomuudesta, ajatteleamattomuudesta tai tietämättömyydestä. Lisäksi edellytettiin, ettei yleinen etu vaatinut toimenpiteisiin ryhtymistä. Ilmoittamatta jättämisen osalta edellytettiin myös, ettei asianomistajalla ollut vaatimuksia.⁴¹ Uudistus antoi mahdollisuuden poiketa syytepakkoperiaatteesta oportunitteettiperiaatteeseen.⁴²

Toimenpiteistä luopumista koskevaa sääntelyä muutettiin seuraavan kerran 1.1.1991 voimaan tulleella lailla, jolloin nuoria koskevat säännökset siirrettiin yleissäännösten yhteyteen.⁴³ Toimenpiteistä luopumisen katsottiin olevan tarkoituksenmukainen keino porrastaa rangaistusjärjestelmää ja ajateltiin, että lastensuojeluviranomaisilla olisi käytettävissään rangaistusta sopivampia toimenpiteitä. Syyttämättä jättäminen saattoi perustua rikoksen vähäisyyteen, rikoksenteikijän nuoruuteen, seuraamuksen kohtuuttomuuteen tai tarkoituksellisuuteen taikka konkurrensiin. Vaatimusta tärkeän yleisen tai yksityisen edun arvioinnista toimenpiteistä luopumisen yhteydessä ei säädetty koskemaan vähäisyys- ja nuoruusperustetta. Tätä perusteltiin sillä, että vaikka yleinen etu on tärkeä kriminaalipoliittinen päätöksentekokriteeri, yleispreven- tio ei ole yksittäisen lainsoveltajan, vaan lainsäätäjän tehtävä.⁴⁴

Lainmuutoksen yhteydessä nuorten erityisasema haluttiin säilyttää ja jopa korostaa sitä entisestään.⁴⁵ Siksi nuoruuden perusteella tehtävää syyttämättä jättämistä laajennettiin rikoksiin, joista voidaan tuomita enintään kuuden kuukauden vankeusrangaistus. Samalla lain sanamuotoa muutettiin hieman: aikaisempi kirjoitusasu ”ymmärtämättömyydestä tai ajatteleamattomuudesta” muutettiin muotoon ”pikemminkin ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta kuin piittaamattomuudesta lain kieltoja ja käskyjä kohtaan”. Muutoksella tarkoitettiin sulkea syyttämättä jättämisen ulkopuolelle suunnitelmalliset ja harkitut rikokset. Ymmärtämättömyyden katsottiin liittyvän kykyyn harkita tekoja ja ymmärtää niiden oikeudellinen ja tosiasiallinen luonne. Erityisesti ensimmäistä kertaa tehdyn rikoksen katsottiin voivan olla osoitus ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta. Sama koski tilannetta, jossa rikosten välillä oli kulunut pitkä aika. Lisäksi arvioinnissa voitiin ottaa huomioon tekojen laatu tai tekoolosuhteet.⁴⁶ Rikollisuus nähtiin nuoruuteen liittyvänä ja usein ohimenevänä ilmiönä ja pidettiin tärkeänä, että seuraamusjärjestelmässä on riittävästi vaihtoehtoja.⁴⁷ Toimenpiteistä luopumisen taustaperiaatteiksi muodostui neljä näkökohtaa: 1) voimavarojen kohdentaminen, 2) tarkoituksenmukaisuus ja muiden keinojen ensisijaisuus, 3) seuraamusten porrastaminen ja 4) kohtuus.⁴⁸

Vuoden 1991 säännökset ovat edelleen voimassa, mutta niihin on tehty muutoksia ja lisäyksiä, joista artikkelin aiheen kannalta keskeisin on sovinnon lisääminen kohtuusperusteeseen.⁴⁹ Säännökset siirrettiin rikosprosessiuudistuksen yhteydessä oikeudenkäynnistä rikosasioissa

41 Ks. Jääskeläinen 1997, s. 21.

42 Lappi-Seppälä 2000, s. 270. Ks. uudistuksen taustoista tarkemmin Lahti 1974, s. 114–117 ja Jääskeläinen 1997, s. 21. Ks. oportunitteettiperiaatteesta toimenpiteistä luopumisen kontekstissa Lahti 1974, s. 77–88.

43 Muutos perustui Rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopumista koskevaan muistioon (Oikeusministeriö 1988).

44 HE 79/1989 vp, s. 6–8.

45 HE 79/1989 vp, s. 7–8.

46 HE 79/1988 vp, s. 13–14.

47 HE 79/1989 vp, s. 7.

48 Lappi-Seppälä 2000, s. 274; HE 79/1989 vp, s. 6–7.

49 Sovinto lisättiin säännökseen 1.2.1997 voimaan tulleella lainmuutoksella. Aikaisemmin tekijän osallistuminen tai pyrkimys osallistua sovittelun mainittiin vain lain esitöissä mahdolliseksi kohtuusperusteeksi syyttämättä jättämiselle. HE 79/1989 vp, s. 15.

annettuun lakiin. Myös esitutkintalakiin (449/1987) lisättiin säännös esitutkinnan rajoittamisesta (4a §, 692/1997). Tarkoituksena oli poliisin tutkintavoimavarojen säästäminen tapauksissa, joissa syyttäjä tulisi joka tapauksessa jättämään syytteen nostamatta.⁵⁰ Nykyisin voimassa olevassa esitutkintalaissa (805/2011) esitutkinnan rajoittamisesta säädetään 3:10:ssä. Kustannusperuste lisättiin esitutkintalakiin vuonna 2006 ja syyttämättäjättämisperusteisiin vuonna 2015.⁵¹

3.2. Toimenpiteistä luopumisen perusteet

Esitutkinnan rajoittaminen on yksi ETL 3:10:ssä säädetty esitutkinnan päättämisvaihtoehto.⁵² Käytännössä rajoittamispäätös tarkoittaa sitä, että rikosasian käsittely rikosprosessissa päättyy ilman, että esitutkintaa suoritetaan loppuun ja asia saatetaan syyteharkintaan. Rajoittamispäätöksen tekee syyttäjä tutkinnanjohtajan esityksestä (ETL 3:10.1). Esitutkinnan rajoittamisessa korostuvat prosessiekonomiset näkökulmat.⁵³ Rajoitusperusteen käytössä huomio ja resurssisäästö kohdistuu luovuttavaan tekoon eli sitä verrataan lainmukaisen rajoitusperusteen tavoitteisiin.⁵⁴ Rajoittamisperusteet voidaan jakaa neljään ryhmään⁵⁵: 1) harkinnanvaraisen syyttämättäjättämisen perusteisiin, 2) prosessuaalisiin perusteisiin, 3) kustannusperusteeseen⁵⁶ sekä 4) rikoksen tunnustamiseen.⁵⁷ Rajoittamispäätös ei tarkoita ehdotonta rikosprosessin päättymistä, sillä ETL 3:10.3 velvoittaa aloittamaan esitutkinnan uudelleen, jos siihen on asiassa ilmenneiden uusien seikkojen vuoksi perusteltua syytä.

Esitutkinnan rajoittaminen on ETL 3:10.1:n mukaan sidottu ROL 1:7–8:n mukaisiin syyttämättäjättämisen perusteisiin, joita käsitellään jäljempänä. Kyse on siten harkinnanvaraisesta rajoittamisesta, jossa ei oteta kantaa syyllisyyksymykseen, vaan rajoittaminen perustuu odotettavissa olevaan harkinnanvaraiseen syyttämättäjättämiseen.⁵⁸ Esitutkinnan rajoittaminen ei siten edellytä, että asia olisi selvitetty niin pitkälle, että kaikki syytteen nostamisen edellytykset (ROL 1:6.1) täyttyvät.⁵⁹ Perusajatuksena on, ettei sellaista tutkintaa kannata jatkaa, jonka rikosprosessiketjun seuraava viranomainen tulisi joka tapauksessa lopettamaan. Harkinnanvarainen rajoittaminen sisältää sekä tutkimatta jättämisen että tutkinnan lopettamisen, sillä rajoituspäätöksellä voidaan määrätä, ettei esitutkintaa käynnistetä ollenkaan tai ettei esitutkintatoimenpiteitä jatketa tai suoriteta.⁶⁰ Esitutkinnassa toimenpiteistä voidaan luopua myös, jos jo suoritettujen esitutkintatoimenpiteiden perusteella on varsin todennäköistä, että syyttäjä tulisi

50 HE 82/1995 vp, s. 26–27 ja 155–156.

51 Vuonna 2015 tulivat voimaan myös tunnustamiseen perustuva esitutkinnan rajoittaminen ja syyttämättä jättäminen.

52 Muita esitutkinnan lopettamisvaihtoehtoja ovat tutkinnanjohtajan päätöksestä tehtävät esitutkinnan toimittamatta jättäminen tai jo aloitetun esitutkinnan lopettaminen (ETL 3:9.1) ja esitutkinnan päättäminen saattamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi (ETL 10:2.2).

53 Fredman ym. 2020, s. 316.

54 Vatjus-Anttila 2021, s. 1026 ja 1032.

55 Jaottelu Jokela 2018, s. 180.

56 Ks. perusteesta Koivukari – Lehtelä 2023.

57 Ks. perusteesta Vatjus-Anttila 2021.

58 Jokela 2018, s. 180. Lisäksi rajoittaminen voi perustua muuhun vastaavan lainkohtaan (ETL 3:10.1).

59 VKS:2016:5.

60 Silloinkin, kun kyse on tutkimatta jättämisestä, on asia kuitenkin selvitettävä riittävällä tavalla, jotta syyttäjä voi tehdä ratkaisun esitutkinnan rajoittamisesta (ETL 3:3.2), ks. myös HE 222/2010 vp, s. 179.

jättämään syytteen nostamatta muulla kuin harkinnanvaraisella syyttämättäjättämisperusteella (ETL 3:10.2).⁶¹

Syyttäjän on ROL 1:6.1:ssä säädetyn tavoin nostettava syyte epäilystä rikoksesta, jos hän katsoo, että teko on laissa säädetty rangaistavaksi, syyteoikeus käsillä olevasta teosta ei ole vanhentunut ja on olemassa todennäköisiä syitä epäilyn syyllisyyden tueksi. Syytepresumptio voi kuitenkin kumoutua ja syyte voidaan jättää nostamatta laissa säädetyn harkintavallan nojalla, vaikka syytteen nostamisen edellytykset täyttyvät. Toimenpiteistä luopuminen on siten poikkeus syyttäjän syytepakkoperiaatteeseen.⁶²

Harkinnanvaraisia syyttämättäjättämisperusteita ovat ROL 1:7–8:ssä säädetty vähäisyys-, nuoruus-, kohtuus-, konkurrenssi-, kustannus- ja tunnustamisperuste. Näiden soveltaminen edellyttää, että tapauksessa on todennäköisiä syitä syytteen nostamiselle. Syyttämättäjättämisen osalta voidaan puhua syyttäjää koskevasta optimointikäskystä: mitä selvemmin käsillä ovat laissa säädetty perusteet jättää syyte nostamatta, sitä suuremmalla syyllä syyttäjän tulee tehdä syyttämättäjättämispäätös.⁶³ Esitutinnan rajoittamisessa taas arvioidaan käytettävissä olevan aineiston perusteella, miten todennäköisesti syyttäjä tulisi tekemään syyttämättäjättämispäätöksen siinä tapauksessa, että esitutkinta toimitettaisiin loppuun, ja rikokseen liittyvät näyttö- ja oikeuskysymykset saataisiin syytteen nostamiseen edellyttävällä varmuudella selvitettyä.⁶⁴

Syyttäjä voi ROL 1:7.1,1:ssä säädetyllä vähäisyysperusteella jättää syytteen nostamatta, jos epäilystä rikoksesta ei olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakko ja sitä on sen haitallisuus tai siitä ilmenevä rikoksesta epäilyn syyllisyys huomioon ottaen kokonaisuutena arvostellen pidettävä vähäisenä. Vähäisyysperustetta sovellettaessa käsillä olevan epäilyn rikoksen vähäisyyttä arvioidaan suhteessa kyseisen rikoslajin yleiseen vakavuuteen.⁶⁵

Syyte epäilystä rikoksesta voidaan nuoruusperusteella jättää nostamatta silloin, kun epäily ei ollut tehoketkellä täyttänyt kahdeksaatoista vuotta ja josta ei olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta ja jonka katsotaan johtuneen pikemmin ymmärtämättömyydestä tai harkitseamattomuudesta kuin piittaamattomuudesta lain kieltoja ja käskyjä kohtaan (ROL 1:7.1,2). Viimeksi mainitut kriteerit liittyvät syyllisyysarvosteluun ja tarkoituksena on, ettei perustetta sovelleta, jos teko on suunnitelmallinen ja harkittu. Ymmärtämättömyyden katsotaan liittyvän kykyyn harkita tekoja ja ymmärtää niiden oikeudellinen ja tosiasiallinen luonne, jolloin tekijän menettely osoittaa keskimääräistä vähäisempää syyllisyyttä.⁶⁶ Mitä lähempänä tekijä on 15 vuoden rikosoikeudellisen vastuun ikärajaa, sen matalammalla kynnyksellä nuoruusperustetta voidaan soveltaa.⁶⁷

61 Esitutinnan rajoittamisen prosessuaaliset perusteet kytkeytyvät ROL 1:6 syytteen nostamisen edellytyksiin: teko ei syyttäjän mielestä ole rikos, syyttäjä katsoo syyteoikeuden vanhentuneeksi tai syyttäjä arvioi, ettei esitutkinnassa saataisi riittävää näyttöä syytteen nostamiseksi. Lisäksi prosessuaalinen rajoittaminen voi perustua siihen, ettei syyttäjällä ole asianomistajan puuttuvan syytepyynnön vuoksi syyteoikeutta (ROL 1:2.2). Esitutkintaa ei näissä tapauksissa voida jättää kokonaan toimittamatta, vaan ETL 3.10.2:n nojalla kyse on ainoastaan jo aloitetun tutkinnan lopettamisesta.

62 Syytepakosta ks. Jonkka 1991, s. 194; Virolainen – Pölonen 2004, s. 60; Jokela 2018, s. 259.

63 Lappi-Seppälä 1991b, s. 1219–1221. Ks. siirtymisestä yksinomisesta syytepakkoperiaatteesta harkintaan Lappi-Seppälä 1991a, s. 908–917.

64 VSK:2016:5.

65 HE 79/1989 vp, s. 12.

66 HE 79/1989 vp, s. 14; ks. myös Lappi-Seppälä 2000, s. 284.

67 VKS:2016:6.

Syyttäjä voi lisäksi ROL 1:8.1,1:n nojalla tehdä syyttämättäjättämispäätöksen kohtuusperusteella. Se edellyttää, että oikeudenkäyntiä ja rangaistusta olisi pidettävä kohtuuttomana tai tarkoituksettomana. Kohtuuttomuus viittaa siihen, että syytteen nostaminen olisi epäillyn kannalta inhimillisesti arvioiden kohtuutonta. Tarkoituksettomuus puolestaan liittyy prevention optimointiin.⁶⁸ Kohtuusperusteen soveltaminen voi tulla kyseeseen silloin, kun rikoksesta epäillyn ja asianomistajan välillä on saavutettu sovinto tai epäilty on muulla tavoin pyrkinyt estämään tai poistamaan tekonsa vaikutuksia. Sovinnon katsotaan merkitsevän sitä, että rikoksenteijä ottaa vastuun teostaan.⁶⁹ Sovinto ei kuitenkaan automaattisesti johda sovintoon, vaan lisäksi on otettava huomioon teon laatu.⁷⁰ Yhdenvertaisuuden vuoksi rikoksesta epäillyn sovintohalukkuus voi puhua toimenpiteistä luopumisen puolesta riippumatta siitä, onko asianomistaja halukas sopimaan asiasta. Muussa tapauksessa rikoksesta epäilty voisi joutua toista epäiltyä huonompaan asemaan pelkästään siitä syystä, että toisessa tilanteessa asianomistaja suostuu sovitteluun ja toisessa ei. Tärkeä yleinen etu edellyttää, että sovittelun tulee olla vapaaehtoista, tasapuolista ja täyttää oikeusturvan vaatimukset. Lisäksi yksityinen etu edellyttää, että sovitut korvaukset vastaavat yleistä korvauskäytäntöä.⁷¹

Kohtuusperusteella tehtävä syyttämättäjättäminen voi perustua myös epäillyn henkilökohtaisiin oloihin, teosta epäillylle aiheutuviin muihin seurauksiin tai sosiaali- ja terveydenhuollon toimiin. Lainkohdassa mainitaan viimeisenä soveltamiskriteerinä muut seikat. Suhteellisen avoimeksi jätetty kohtuusperuste voi tulla kyseeseen myös esimerkiksi silloin, kun asianomistaja tätä nimenomaisesti toivoo.⁷² Lisäksi merkitystä voidaan antaa rikoksenteijän henkilökohtaisissa olosuhteissa tapahtuneille muutoksille, kuten rikoksettoman elämän vakiinnuttaminen.⁷³ Kohtuuttomuutta arvioitaessa voidaan merkitystä antaa myös rikoksesta kuluneelle ajalle.⁷⁴

Syyte voidaan jättää nostamatta konkurrensiperusteella, jos epäilty rikos ei yhteisen rangaistuksen määräämistä tai aikaisemmin tuomitun rangaistuksen huomioon ottamista koskevien säännösten vuoksi olennaisesti vaikuttaisi kokonaisrangaistuksen määrään (ROL 1:8.1,2). Kustannusperustetta (ROL 1:8.1,3) voidaan puolestaan soveltaa tilanteessa, jossa asian käsittelyn jatkamisesta aiheutuvat kustannukset olisivat selvässä epäsuhteessa asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavissa olevaan seuraamukseen. Toimenpiteistä voidaan luopua myös, jos syyteharkinnassa on saman henkilön tekemäksi epäiltyjä rikoksia kaksi tai useampi ja hän on tunnustamalla edistänyt yhden tai useamman epäillyn rikoksen selvittämistä (ROL 1:8.2).

Esitutinnan rajoittaminen (ETL 3:10.1 ja 2) ja syyttämättäjättäminen ROL 1:8:n mukaisella perusteella edellyttävät myös tärkeän yleisen ja yksityisen edun arviointia. Tärkeä yksityinen etu liittyy erityisesti siihen, että asianomistaja saa korvauksen hänelle aiheutuneista vahingoista.⁷⁵ Tärkeä yleinen etu puolestaan liittyy rangaistusjärjestelmän yleisestävään vaikutukseen, jolloin arvioidaan⁷⁶ rikoksen vakavuutta, rikoksenteijän vaarallisuutta, yhdenvertaista kohtelua

68 Jääskeläinen 1997, s. 142, 286.

69 Lappi-Seppälä 2000, s. 286–287.

70 HE 109/1996 vp, s. 22–23.

71 Lappi-Seppälä 2000, s. 286–287.

72 HE 79/1989 vp, s. 15.

73 Lappi-Seppälä 1991a, s. 921–922; Lappi-Seppälä 2000, s. 290–291.

74 HE 79/1989 vp, s. 15. Ks. kohtuuttomuudesta syyttämättäjättämisen perusteena myös Koskela 2022.

75 HE 79/1989 vp, s. 16; HE 222/2010 vp, s. 187. Ks. myös Lappi-Seppälä 2000, s. 290–291.

76 Ibid.

ja luottamusta rikosoikeusjärjestelmän toimintaan.⁷⁷ Tärkeällä yleisellä edulla ei kuitenkaan ole itsenäistä merkitystä, vaan asiaa tulee punnita kokonaisuutena.⁷⁸ Yleisen edun arvioinnissa tulisi nuorten osalta noudattaa pidättyvyyttä.⁷⁹ Lisäksi toimenpiteistä luopumista koskeva harkinta tulisi tehdä vasta syyteharkinnan yhteydessä.⁸⁰

4. Toimenpiteistä luopumisen perusteet tutkimusaineistossa

4.1. Päätöksissä käytetyt perusteet

Lähes kaikissa esitutinnan rajoittamispäätöksissä sovellettiin kohtuusperustetta (n=50, 91 %). Kohtuusperusteen käyttö perustui pääasiassa asianosaisten välillä saavutettuun sovintoon: sovinto saavutettiin yhteensä 46 tapauksessa, joista 43 johti kohtuusperusteen soveltamiseen. Muut rajoitusperusteet olivat nuoruusperuste (n=2), vähäisyysperuste (n=2) ja konkurrenssi-peruste (n=1).

Harkinnanvaraisista syyttämättäjättämispäätöksistä (n=28) sovellettiin useimmiten kohtuusperustetta (n=18, 64 %). Neljäsosa ratkaisuista (n=7) perusteltiin nuoruusperusteella ja kolme (11 %) vähäisyysperusteella. Yhdessä tapauksessa henkilöä epäiltiin useammasta, samaan asianomistajaan kohdistuneesta rikoksesta. Syyttäjä katsoi, ettei kaikkiin epäiltyihin tekoihin saatu syytekynnyksen ylittävää näyttöä, ja muita epäiltyjä tekoja pidettiin vähäisinä. Niiden katsottiin johtuneen pikemminkin ymmärtämättömyydestä kuin piittaamattomuudesta lain kieltoja ja käskyjä vastaan. Syyttämättäjättämispäätöksen laatimista ja sisältöä koskevan ohjeen mukaan silloin, kun samaa henkilöä epäillään useasta rikoksesta, joista jostakin syyte jätetään ajamatta harkinnanvaraisella syyttämättäjättämisperusteella ja muista ei näyttöä -perusteella, syyttäjän on tehtävä eri päätökset harkinnanvaraisesta ja näyttöä -ratkaisusta.⁸¹ Kyseisessä tapauksessa ratkaisu oli kuitenkin tehty vain yhdellä päätöksellä.⁸²

Taulukko 2. Toimenpiteistä luopumisen perusteet.

Toimenpiteestä luopumisen peruste	Esitutinnan rajoittaminen/lkm	Syyttämättäjättäminen/lkm
Kohtuus	50	18
Nuoruus	2	8
Vähäisyys	2	3
Konkurrenssi	1	0
Yhteensä	55	29

⁷⁷ Jokela 2018, s. 283–284.

⁷⁸ HE 79/1989 vp, s. 16.

⁷⁹ HE 222/2010 vp, s. 187.

⁸⁰ VKS:2016:5.

⁸¹ VKS:2016:6.

⁸² Viite poistettu.

4.2. Toimenpiteistä luopuminen kohtuusperusteella

Kohtuusperusteella tehdyissä esitutinnan rajoittamispäätöksissä oikeudenkäyntiä ja rangaistusta pidettiin pääosin tarkoituksettomana asianosaisten välillä saavutetun sovinnon vuoksi. Kaikissa päätöksissä ei eroteltu, tarkoitettinko kohtuusperusteella prosessin jatkamisen tarkoituksettomuutta vai kohtuuttomuutta. Saavutetussa sovinnossa oli kyse pääasiassa sovittelutoimistossa tehdyistä sovintosopimuksista, mutta myös sellaisista, joissa sovittelutapaaminen on järjestetty koulussa, tai asianosaiset saavuttivat sovinnon keskenään. Yksinkertaisimmillaan esitutinnan rajoittamista kohtuusperusteella perusteltiin toteamalla, että asianosaiset pääsivät asiassa sovintoon eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu edellyttänyt esitutinnan loppuun suorittamista. Sovinnon ohella useassa päätöksessä tuotiin esille epäillyn esittämä anteeksipyyntö ja pahoillaan oleminen.

Rajoituspäätösten kohtuusarviossa painotettiin sovinnon ohella asianomistajan toivetta⁸³ tutkinnan lopettamisesta, rikoksen lievänä pidettäviä seurauksia, epäillyn ikää ja ensikertalaisuutta. Vastaavasti silloin, kun esitutkintaa rajoitettiin ilman saavutettua sovintoa (n=7), perusteluissa painottui asianomistajan toive, vähäiset seuraukset ja epäillyn ikä, mutta myös rikoksesta epäillyn terveydentila ja muut olosuhteet, sosiaali- ja terveydenhuollon toimenpiteet, sekä yhdessä tapauksessa lapsen etu. Asianomistajan toiveelle rikosprosessin lopettamiseksi annettiin merkitystä väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyissä: raiskaus seurustelusuhteessa; sisarusten välinen lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö; pahoinpitely, jossa kaksi nuorta kävi entuudestaan tutun kolmannen nuoren kimppuun; sekä kahden nuorisoporukan välien selvittelyyn liittyvät pahoinpitelyt. Näistä ainoastaan viimeksi mainitussa oli selkeästi kyse siitä, osapuolet olivat keskenään tasavertaisessa asemassa.⁸⁴

Kohtuusperusteella tehtyjen syyttämättäjäättämispäätösten perusteluissa viitattiin 78 prosentissa (n=14) asiassa tehtyyn sovitteluun. Mikäli asiaa oli soviteltu, epäillyn todettiin pyytäneen anteeksi joka toisessa tapauksessa. Viidessä tapauksessa epäilty oli myös maksanut korvauksia aiheuttamistaan vahingoista. Kahdessa päätöksessä ratkaisua perusteltiin usealla seikalla: asiassa oli tehty sovinto, asianomistajalla ei ollut enää vaatimuksia, epäilty oli alle 18-vuotias, teosta ei olisi odotettavissa sakkoa ja teon katsottiin johtuneen pikemminkin ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta kuin pittaamattomuudesta lain kieltoja ja käskyjä kohtaan. Kaikki sovitteluun johtaneet rikosepäilyt koskivat pahoinpitelyä tai sen yritystä taikka lievää pahoinpitelyä.

Rikoksesta epäillyn ikää käsiteltiin rajoituspäätöksissä kahdella eri tavalla; yhtenä tapahtumaa ja epäiltyä koskevana perustietona sekä erityisenä perusteena esitutkinnan rajoittamiselle. Erityisesti kohtuusperusteella tehtyjä rajoittamisia perusteltiin epäillyn alaikäisyydellä, mutta sitä käytettiin myös yksittäisissä nuoruus-, vähäisyys- ja ei näytöä -perusteen soveltamisissa. Päätösten perusteluissa huomioitiin myös se, ettei rikoksesta epäillyllä ollut aiempaa rikostaustaa tai ettei tiedossa ollut aiempia vastaavia tapauksia osapuolten välillä. Aiemman keskinäisen

83 Asianomistajan toiveelle on jo vanhastaan annettu merkitystä harkittaessa toimenpiteistä luopumista, ja edelleen annetaan merkitystä nimenomaisesti kohtuutta arvioidessa (HE 79/1989 vp, s. 15 ja LaVM 17/1989, s. 2).

84 Viranomaisten tulisi tilanteessa varmistaa, että asianomistajan toive on hänen aito tahtonsa. Ks. asianomistajan ”vakaan tahdon” ongelmapista parisuhdeväkivallan kontekstissa (Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 282).

pahoinpitelyn puuttuminen huomioitiin myös muutamassa tapauksessa, jossa useampi nuori pahoinpiteli kolmatta nuorta. Perustelua aiemman keskinäisen väkivallan puutteesta ei voida pitää hyvänä, sillä se helposti viestii siitä, että asianomistajan aikaisemmalla rikoskäyttäytymisellä olisi vaikutusta arvioon.

Samoin kuin rajoittamispäätöksissä, myös syyttämättäjättämispäätöksissä asianomistajan toiveelle näytettiin antaneen painoarvoa. Se, ettei asianomistajalla ollut enää vaatimuksia, mainittiin 12 tapauksessa yhtenä syyttämättäjättämisen perusteena. Kuluneeseen aikaan vedottiin kolmessa tapauksessa, jotka kaikki koskivat epäiltyä pahoinpitelyä. Näistä jokaisessa asiaa oli myös soviteltu. Yhdessä edellä mainituista tapauksista vedottiin lisäksi epäillyn nuoreen ikään. Eräässä päätöksessä ratkaisua oli perusteltu ainoastaan epäillyn terveydentilalla. Kyse oli epäilystä seksuaalisesta ahdistelusta.

Kohtuuttomuutta tai tarkoituksettomuutta ei syyttämättäjättämispäätöksissä perusteltu tarkemmin. Ainoastaan viidessä päätöksessä mainittiin sekä kohtuuttomuus että tarkoituksettomuus, muissa pelkästään tarkoituksettomuus.

4.3. Muut päätöksissä käytetyt toimenpiteistä luopumisen perusteet

Esitutkintaa rajoitettiin konkurrenssiperusteella vain yhdessä tapauksessa: kyse oli näpistysepäilystä, ja saman nuoren epäiltiin syyllystyneen myös vankeusuhkaiseen tekkoon. Kahdessa tapauksessa rajoittaminen tehtiin vähäisyysperusteella: molemmissa oli kyse epäilystä lievistä pahoinpitelystä, joista toiseen syyttäjän mukaan soveltuisi myös nuoruusperuste. Myös nuoruusperusteella rajoitettiin kaksi rikosepäilyä: lievä pahoinpitely ja vainoaminen. Jälkimmäisessä huomionarvoista on, että toisen samanlaisesta ja samaan asianomistajaan kohdistuneesta vainoamisesta epäillyn nuoren osalta tehtiin rajoittamispäätös kohtuusperusteella. Erona oli se, että nuoruusperustetta sovellettiin epäiltyyn, joka ei toteuttanut sovittelussa sovittua julkista anteeksipyyntöä ja vahingonkorvausta, vaan asianomistaja ilmoitti perivänsä korvauksen muulla tavalla.

Vähäisyysperusteella tehdyissä syyttämättäjättämispäätöksissä kahdessa oli kyse henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista, joissa asianomistajille oli aiheutunut vain lieviä vammoja, ja kolmannessa moottorikulkuneuvon käyttövarkaudesta. Syyttäjät perustelivat syyttämättäjättämispäätöksiään sillä, että tekoja oli pidettävä tekolajissaan vähäisinä. Yhdessä tapauksessa päätöstä perusteltiin myös nuoruusperusteella, mutta päätöksessä lainkohdaksi oli merkitty ROL 1:7.1,1:ssä säädetty vähäisyysperuste. Moottorikulkuneuvon käyttövarkauden osalta syyttäjä katsoi, ettei esitutkinnassa saatu riittävää näyttöä epäilystä teosta. Syyttäjä kuitenkin totesi, että olosuhteiden perusteella olisi ollut edellytyksiä nostaa syyte tuottamuksellisesta kätkemisrikoksesta. Tältä osin päätöksen perusteeksi oli merkitty vähäisyys (ROL 1:7.1,1), vaikka päätöstä perusteltiin myös sillä, ettei syytteen nostaminen olisi ollut tarkoituksenmukaista.

Syyte jätettiin nostamatta nuoruusperusteella (ROL 1:7.1,2) seitsemässä tapauksessa. Epäillyt rikoksiset olivat monenlaisia: ne liittyivät henkeen ja terveyteen, yksityisyyden loukkaukseen, vapauteen, seksuaali- ja liikenne rikoksiin. Epäilyssä liikenne rikoksessa tekijä törmäsi mopolla ajaessaan kahteen asianomistajaan. Yksinomaan nuoruusperusteen mukaisilla seikoilla (ikä,

odotettavissa oleva rangaistus, ymmärtämättömyys ja harkitseamattomuus) perusteltiin kolme päätöstä.⁸⁵ Yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämistä koskevassa rikosepäilyssä syyttäjä perusteli päätöstään nuoruusperusteen lisäksi sillä, että kuvamateriaali ei ollut erityisen arkaluontoista, sitä ei ollut levitetty ja se poistettiin myöhemmin. Nuoruusperustetta sovellettiin epäilyssä seksuaalirikoksessa, jossa päätöstä perusteltiin lisäksi teon vähäisyydellä. Sovittelua ja epäillyn anteeksipyyntöä käytettiin nuoruusperusteen lisänä tapauksessa, jossa asiaa oli soviteltu ja epäilty oli luvannut, ettei jatkossa enää satuta (pahoinpitely). Sama koski tapausta, jossa teko oli ollut kertaluontoinen ja epäilty oli pyytänyt asianomistajalta anteeksi (pahoinpitely). Kokonaisarvioinnissa syyttäjä punnitsi tekijän ikää, teko-olosuhteita, teon laatua sekä anteeksipyyntöä ja sovitteilyritystä.

Syyttämättäjättämispäätöksissä ei otettu kantaa lapsen etuun. Lapsen etu -argumenttia käytettiin sen sijaan kahdessa esitutkinnan rajoituspäätöksessä, jotka koskivat sisarusten välisiä tapauksia: epäily lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja pahoinpitely. Lapsen edussa oli kyse ensisijaisesti asianomistajan edusta ja hänelle rikosprosessin jatkamisesta aiheutuvasta haitasta. Tämä perustelu on siltä osin kriitikille altis, että toimenpiteistä luopumisen perusteet on sidottu rikoksesta epäillyn toimintaan, olosuhteisiin ja hänelle aiheutuviin muihin seurauksiin. Asianomistajalle koituvia seurauksia ei ole huomioitu rajoittamis- tai syyttämättäjättämisperusteissa muutoin kuin niiden käyttöä rajoittavina perusteina.

Rikosprosessia koskee yleinen joutuisuusvaatimus sekä alaikäisiä asianosaisia erityinen kiireellisyysvaatimus.⁸⁶ Ihmisoikeusnäkökulmasta prosessin kesto on lasketaan sen kaikki vaiheet ja pitkään kestänyt rikosprosessi rikkoo erityisesti syytetyn vähimmäisoikeuksia.⁸⁷ Lasten ja nuorten osalta prosessin kesto pidetään ongelmana erityisesti asianomistajan oikeuksien näkökulmasta.⁸⁸ Nuorten epäiltyjen osalta nopealla puuttumisella pyritäänkin edistämään teon ja siitä tulevien seurausten välisen yhteyden ymmärtämistä.⁸⁹ Tutkimusaineistossa rikosprosessin kesto vaikutti näytön saamiseen ja johti esitutkinnan rajoittamiseen ei näyttöä -perusteella. Kulunut aika ei ainoastaan vaikuta teknisen ja somaattisen näytön hankintaan, vaan myös asianosaisten muistiin ja asianomistajan halukkuuteen kertoa tapahtumista. Eräässä lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyssä esitutkinta viipyi eikä asianosaisia kuultu tuoreeltaan tai hankittu teknistä näyttöä asianosaisten välisestä viestien ja kuvien vaihdosta. Pitkään kestäneen esitutkinnan vuoksi asianomistaja muutti mielensä eikä enää ollut halukas selvittämään asiaa. Myöskään hänen huoltajansa ei halunnut tulla kuulluksi. Rikoksesta kulunut pitkä aika huomioitiin yksittäisissä tapauksissa kohtuusperustetta sovellettaessa. Kolmessa syyttämättäjättämispäätöksessä ja yhdessä esitutkinnan rajoittamispäätöksessä ratkaisua perusteltiin sovinnon ohella tapahtumista kuluneella ajalla.

Lastensuojelu mainitaan päätöksissä vain harvoin, vaikka poliisille ja syyttäjälle on lastensuojelulain (LSL 417/2007) 25 §:ssä säädetty ilmoitusvelvollisuus hyvinvointialueelle lasten-

85 Kyse oli epäilystä seksuaalisesta ahdistelusta ja liikenneturvallisuuden vaarantamisesta.

86 Oikeudenkäyntiä koskeva yleinen joutuisuusvaatimus on perusoikeus (PL 21 §) ja ihmisoikeus EIS 6 ja sitä ilmentää ROL:n 5:12.1. Lisäksi alaikäisiä asianosaisia koskevat erilliset kiireellisyysvaatimukset esitutkinnassa (ETL 3:11.2–3) ja syyteharkinnassa (ROL 1:8a.2–3). Esimerkiksi lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten kohdalla rikosprosessin pituus oli vuonna 2022 keskimäärin jo lähes 30 kuukautta, mitä on pidettävä kohtuuttomana erityisesti prosessin osapuolten näkökulmasta.

87 Jokela 2018, s. 37–43; Spolander 2007. Myös asianomistajan näkökulmasta Launiala 2015.

88 Fagerlund – Toivonen, 2021, s. 23–24 ja 102. Tuoreempia tietoja kestosta Fagerlund – Ellonen 2024.

89 HE 222/2010 vp, s. 43.

suojelun tarpeen selvittämisestä. Lastensuojelun mainitsematta jättämisestä ei kuitenkaan voida tehdä johtopäätöksiä siitä, miten usein asiasta on ilmoitettu tai jätetty ilmoittamatta lastensuojeluviranomaisille.⁹⁰

4.4. Tärkeä yleinen tai yksityinen etu

Esitutinnan rajoittaminen edellyttää aina, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista. Rajoittamispäätöksissä ei yhtä poikkeusta lukuun ottamatta eritelty, miten yleistä tai yksityistä etua oli arvioitu tai mitä seikkoja arvioinnissa oli otettu huomioon. Arviointi sekoittui erityisesti kohtuusperusteiden soveltamisen kanssa ja molemmat, sekä prosessin jatkamisen kohtuuttomuus tai tarkoituksettomuus että yleinen ja yksityinen etu arvioitiin samoilla perusteilla.⁹¹ Tärkeään yleiseen etuun liitetään rikoksen ja sillä aiheutetun seurauksen vakavuus. Päätösten perusteella rikoksista ei aiheutunut asianomistajalle vahinkoa tai aiheutui vain vähäisiä vammoja. Tämä pääteltiin joko nimenomaisesta maininnasta tai teon kuvauksesta. Vahinkoina käsiteltiin kuitenkin ainoastaan fyysisiä vammoja kuten kipu, mustelma, asfaltti-ihottuma, nenäverenvuoto tai turvotus/punoitus ja omaisuusvahinkoja.

Yksityisen edun arviointi kytkeytyy erityisesti asianomistajan vahingonkorvausvaatimukseen. Esitutinnan rajoituspäätöksiä perusteltiin usein sillä, ettei asianomistajalla ollut vaatimuksia. Vahingonkorvaus- ja rangaistusvaatimusta eroteltiin vain harvoin, jolloin epäselväksi jäi, tarkoitettiinko molempia vaatimuksia ja viitattiinko puuttuvilla vaatimuksilla yksityiseen etuun vai prosessin jatkamisen tarkoituksettomuuteen.

Syyttämättäjättämispäätöksissä tärkeä yleinen tai yksityinen etu on otettava huomioon ROL 1:8:ssä säädettyillä perusteilla tehdyissä päätöksissä. Kaikissa em. lainkohdassa tarkoitetuilla perusteilla tehdyissä päätöksissä tämä olikin todettu. Asianomistajan vaatimuksia ei kuitenkaan kirjattu varsinaisiin perusteluihin, vaan vaatimukset tai niiden puute tuotiin suuressa osassa tapauksia ilmi päätöksen muissa osissa. Aineistosta kokonaisuutena voi todeta, että se, mitä tärkeällä yleisellä ja yksityisellä edulla yksittäisessä tapauksessa tarkoitettiin, jäi epämääräiseksi.

5. Johtopäätökset

Toimenpiteistä voidaan luopua harkinnanvaraisesti ROL 1:7:ssä säädettyillä vähäisyysperusteella ja nuoruusperusteella. Lisäksi, jollei tärkeä yleinen tai yksityinen etu muuta vaadi, toimenpiteistä voidaan luopua ROL 1:8:ssä säädettyillä kohtuusperusteella, kilpailusperusteella ja kustannusperusteella.⁹² Tutkimusaineistossa toimenpiteistä luopumisen perusteena käytettiin vähäisyys-, nuoruus-, kohtuus- ja kilpailusperustetta. Tutkimuksessa nousi esille eri-

90 Lastensuojelun toimenpiteet voidaan ottaa huomioon myös rikosoikeudellisessa järjestelmässä. Rikoslain mukaisena rangaistuksen kohtuullistamisperusteiden muuna seurauksena voidaan ottaa huomioon esimerkiksi lastensuojelulain mukainen huostaanotto, HE 44/2002 vp, s. 199–200. Ks. rikosoikeudellisen seuraamuksen kohtuullistamisesta (sanktiokumulaatio) huostaanoton perusteella Väisänen 2013, s. 165–167. Marttusen mukaan eriytyneissä sosiaaliviranomaisten ja oikeusviranomaisten järjestelmissä sanktiokumulaatiota ei ainakaan rikosoikeudellisen järjestelmän näkökulmasta tapahdu (Marttunen 2008, s. 242–243 ja 406).

91 Koivukarin ja Lehtilän mukaan tärkeän yleisen ja yksityisen edun sisältö näyttäytyy epämääräisenä konkreettisesti soveltamistilanteissa (Koivukari – Lehtilä 2022, s. 42).

92 Toimenpiteistä voidaan luopua myös ROL 1:8.2:ssä säädetyn tavoin tunnustamisen perusteella.

tyisesti kohtuus- ja nuoruusperuste. Esitutinnan rajoittaminen perustui lähes aina (91 %) kohtuuttomuuteen. Myös syyttämättäjättämispäätöksissä kohtuuttomuus oli eniten (64 %) käytetty peruste, mutta sen lisäksi päätöksiä perusteltiin 25 prosentissa tapauksista nuoruusperusteella. Muita perusteita oli tutkimusaineistossa käytetty vain yksittäisissä tapauksissa.

Toimenpiteistä luopuminen on alaikäisten osalta ollut mahdollista jo yli 80 vuotta. Suomessa on siten jo pitkään ollut kriminaalipoliittisena tavoitteena lievempi suhtautuminen nuorten tekemiin rikoksiin täysi-ikäisiin verrattuna. Rangaistusten sijaan on tarkoituksenmukaisempaa käyttää nuorille paremmin sopivia lastensuojeluviranomaisten toimenpiteitä. Nuoruusperustetta sovellettaessa arviointi kohdistuukin tekijän syyllisyyteen eli siihen, miten nuoren ikä on vaikuttanut hänen toimintaansa. Tilastojen valossa alaikäisten osalta toimenpiteistä luovutaan melko usein, mutta tämän tutkimuksen perusteella vaikuttaisi, että nuoruusperustetta sovelletaan melko vähän, etenkin esitutinnan rajoittamisperusteena. Yhtenä syynä voi olla se, että nuoruusperusteen soveltamiskriteeri alle 18-vuotiaan 'ymmärtämättömydestä tai harkitsemattomuudesta' soveltuu huonosti sellaisiin rikoksiin, joissa on kyse nuorten välisestä tavanomaisesta väkivallasta. Toiseen henkilöön kohdistetun väkivallan voidaan ilmeisesti vain harvoin katsoa 15 vuotta täyttäneen osalta täyttävän tämän kriteerin. Voisikin ajatella, että nuoruusperuste soveltuu paremmin sellaisiin rikoksiin, joissa teon ja seurauksen välinen yhteys on epäselvempi.

Kohtuusperustetta sovellettiin pääasiassa lain sanamuodon mukaisesti tapauksiin, joissa osapuolet olivat saavuttaneet sovinnon. Nuoruusperustetta huomattavasti myöhemmin lakiin lisätyn sovinnon katsotaan merkitsevän ensisijaisesti rikosentekijän toimintaa rikoksen vaikutusten estämiseksi ja poistamiseksi eli vastuunottamiseksi omista teoistaan. Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että silloin, kun tapausta soviteltiin, se johti usein toimenpiteistä luopumiseen. Lisäksi päätösten perusteluissa korostui anteeksipyyntömerkitys. Tämä on sovinnon kanssa linjassa nuorten erityiskohtelua koskevien rikosprosessisäännösten taustalla olevan kasvatustavoitteen kanssa.⁹³ Kohtuuttomuus ja tarkoituksettomuus ovat kuitenkin arvostuksenvaraisia seikkoja, jotka antavat soveltajalleen laajan harkintavallan. Harkintavallan ei tulisi johtaa rutiininomaisesti johonkin tiettyyn ratkaisuun. Vaikka nuorten välillä tapahtuneen rikoksen käsittelyä oikeudenkäynnissä ei voitaisi pitää heidän etunsa mukaisena, silti sovinnon ei tulisi automaattisesti johtaa toimenpiteistä luopumiseen.

Kohtuusperusteen soveltamista perusteltiin onnistuneen sovittelun lisäksi muillakin seikoilla. Harkinnassa annettiin painoarvoa sille, ettei asianomistajalla ollut vaatimuksia tai että asianomistaja toivoi rikosasian käsittelyn lopettamista. Lisäksi huomioitiin epäillyn rikoksen lievyys sekä rikoksesta epäillyn nuori ikä. Näiden seikkojen huomioon ottamista ei juuri eroteltu tärkeän yleisen tai yksityisen edun arvioimisesta. Joissain tapauksissa kohtuusperustetta perusteltiin pikemminkin nuoruusperusteeseen liittyvillä seikoilla. Lainsäätäjä ei kuitenkaan ole tarkoittanut tekijän nuorta ikää sovellettavaksi kohtuusperusteena, sillä lain esitöissä tekijällä viitataan nimenomaan korkeaan ikään. Näyttäisi siltä, että alaikäisten välisissä rikosasioissa toimenpiteistä luopumisen perusteita sovelletaan yhdessä: ratkaisun perusteena on sekä teki-

⁹³ Esitutintakuulustelu ja muut toimenpiteet tulisi suorittaa siten, että voidaan rikostutkinnallisten tavoitteiden lisäksi esimerkiksi puuttua kasvattavalla tavalla rikoksesta epäillyn nuoren tekoon, HE 222/2010 vp, s. 194.

jän nuoruus että asiassa saavutettu sovinto. Lisäksi tärkeänä yksityisenä etuna huomioidaan erityisesti se, että sovittu vahingonkorvaus on maksettu.

Erityisesti alaikäisiin liittyvänä seikkana nousi esille rikosprosessin kesto. Tutkimusaineistossa mediaanikesto rikoksen tekopäivästä syyttäjän ratkaisuun oli pitkä, esitutinnan rajoittamispäätöksissä noin 7,3 kuukautta ja syyttämättäjäättämispäätöksissä 1,5 vuotta. Vaikka osasyynä näihin kestoihin lienee koronapandemia, myös muut tilastoaineistot osoittavat rikosprosessien kokonaiskestojen pidentyneen Suomessa. Kulunut aika johtaa epäilyllä osalta rikosprosessin tarkoituksellomuuteen ja asianomistajan kohdalla se voi vaikuttaa hänen haluunsa selvittää asiaa sekä lapsen edun vaarantumiseen. Tästä voi seurata, että rikosprosessi itsessään luo pitkällä kestollaan kohtuuttomuuden perusteen ja vaikeuttaa riittävän näytön hankkimista rikosasiassa. Tältä osin tutkimuksen tulokset tukevat muissa tutkimuksissa ja selvityksissä osoitettua huolta rikosprosessien kestosta alaikäisiä koskeissa asioissa.

Toinen erityinen huomio liittyy siihen, ettei tutkimusaineistosta noussut esiin lastensuojelutoimenpiteet tai sosiaaliviranomaisten osallistuminen asian selvittämiseen. Lastensuojeluilmoituksen tekeminen mainittiin yksittäisissä rajoituspäätöksissä. Sosiaali- ja terveysviranomaisen osallistuminen asian selvittämiseen mainittiin ainoastaan silloin, kun lapsi oli jo ennen esitutkintaa näiden palveluiden piirissä sekä tapauksessa, jossa lapsen esitutkintakuulustelun suoritti oikeuspsykiatrinen tutkimusyksikkö. Viranomaisilla on kuitenkin velvollisuus matalalla kynnyksellä ilmoittaa sosiaaliviranomaiselle, kun he havaitsevat lastensuojelutarpeen selvittämisen (LSL 25.1) tai kun alle 18-vuotiaasta epäillä rikoksesta (ETL 7:16). Aineiston perusteella ei voida tehdä johtopäätöksiä siitä, millainen rooli sosiaali- ja terveydenhuollon toimenpiteillä on nuorten välisiin rikoksiin puuttumisessa.

Tutkimus osoittaa tarpeen systemaattiselle alaikäisten rikosten rikosprosessin kulkua selvittävälle tutkimukselle. Siitä, miksi joissakin asioissa nostetaan syyte ja toisissa luovutaan toimenpiteistä, ei ole riittävästi tietoa. Rikosten ennaltaehkäisyn kannalta olisi tärkeää saada tutkittua tietoa ylipäätään nuorten tekemistä ja nuorten välisistä rikoksista, jotka päätyvät viranomaisen tietoon. Lisäksi yhdenvertaisuuden näkökulmasta olisi syytä selvittää, vaikuttaako toimenpiteistä luopumiseen ja sen perusteisiin asianomistajan ikä tai suhde rikoksesta epäiltyyn.

Abstract in English

OFFENCES BETWEEN MINORS IN CRIMINAL PROCEEDINGS – DECISION OF THE PROSECUTOR NOT TO TAKE MEASURES

This article analyzes the grounds for discontinuing measures in crime investigations involving young people as both offenders and victims. We examine cases from 2021 where either preliminary investigation was limited or a non-prosecution decision was made. The most common ground for discontinuing measures appeared to be the principle of reasonableness, even though there is a separate, age-based justification stipulated for young people. Based on the study, it seems that the wording of the youth-based justification ‘due to lack of understanding or thoughtlessness’ is poorly suited to cases involving typical violence between young people.

Keywords: Juvenile delinquency, criminal procedure, waiver, limitation of pre-trial investigation, non-prosecution

Lähteet

- Anttila, Inkeri: Nuori lainrikkoja. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 53, 1952.
- Anttila, Inkeri – Heinonen, Olavi, Rikos ja seuraamus. Kustannusosakeyhtiö Tammi 1971.
- Anttila, Inkeri – Heinonen, Olavi, Rikosoikeus ja kriminaalipolitiikka. Kustannusosakeyhtiö Tammi 1977.
- Anttila, Inkeri – Törnudd, Patrik, Kriminologia. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 154, 1970.
- Danielsson, Petri, Nuorten väkivaltarikollisuuden määrä ja piirteet poliisin tietoon tulleen rikollisuuden valossa. Keskusrikospoliisi 2022. <https://polisi.fi/documents/25235045/59586774/raportti-nuorten-vakivaltarikollisuus-poliisi.pdf/5707ff63-fce5-b1a3-83ed-6ae62808adfa/raportti-nuorten-vakivaltarikollisuus-poliisi.pdf?t=1698223436614>.
- Fagerlund, Monica – Toivonen, Virve-Maria, Rikosprosessin kesto lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:3.
- Fagerlund, Monica – Ellonen, Noora, Rikosprosessin kesto lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa vuosina 2014–2022. <https://rm.coe.int/barnabus-fin-study-to-measure-average-duration-of-criminal-proceedings/1680ae33bc>.
- Fredman, Markku – Kanerva, Janne – Tolvanen, Matti – Viitanen, Marko, Esitutkinta ja pakkokeinot. Alma Talent 2020.
- Forss, Marko. Lapsen vangitsemiskynnys esitutkinnassa. Lakimies 6/2023.
- Hakalehto, Suvianna, Lapsioikeuden perusteet. Alma Talent 2018.
- Hakalehto, Suvianna – Sovela, Katariina, Lapsen etu ja sen ensisijaisuus ulkomaalaisasioita koskevassa päätöksenteossa. Teoksessa Toomas Kotkas – Heikki Kallio – Jaana Palander (toim.): Ulkomaalaisyhteistyksen, s. 407–445. Alma Talent 2018.
- Heiskanen, Laura, Nuorten ryöstörikosten piirteet – poliisin tietoon tullut ryöstörikollisuus vuosina 2015–2023. Keskusrikospoliisi 2024. https://polisi.fi/documents/25235045/59586767/raportti_nuorten_ry%C3%B6st%C3%B6rikollisuus_julkinen.pdf/0690c6c1-0aeb-a4f8-0c65-a2e2dbfcaa93/raportti_nuorten_ry%C3%B6st%C3%B6rikollisuus_julkinen.pdf?t=1707379915528.
- HE 79/1989 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopumista koskevien säännösten uudistamiseksi.
- HE 82/1995 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamiseksi alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 109/1996 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi nuorisorangaistuksen kokeilemisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 222/2010 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.
- HE 44/2002 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- Hirvelä, Päivi, Rikosprosessi lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. Alma Talent 2006.
- Jokela, Antti, Rikosprosessioikeus. Alma Talent 2018.
- Jonkka, Jaakko, Syytekyynnys. Tutkimus syytteen nostamiseen vaadittavasta näytön arvioinnista. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 187, 1991.
- Jääskeläinen, Petri, Syyttäjä tuomarina, Rikos- ja prosessioikeudellinen tutkimus seuraamusluonteisen syyttämättä jättämisen ja rangaistusmääräysmenettelyn ehdoista Suomessa ja Ruotsissa. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 2013, 1997.
- Kaakinen, Markus – Näsi, Matti, Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset 2020. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Katsauksia 47/ 2021.
- Kivivuori, Janne – Aaltonen, Mikko – Näsi, Matti – Suonpää, Karoliina – Danielsson, Petri, Kriminologia. Rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa. Gaudeamus 2018. (Kivivuori ym.)
- Koivukari, Kristiina – Lehtilä, Sara, Sattumaa vai yhtenäisen ja perusteltu päätöksäytäntö? Esitutinnan rajoittaminen vähäisyys- ja kustannusperusteilla kunnianloukkausepäilyissä. Oikeustiede – Jurisprudentia 2022.
- Koskela, Tarja, Kohtuuttomuus syyttämättä jättämisen perusteena ja kohtuuttomuusperusteiden soveltaminen eläimiin kohdistuneisiin rikoksiin. Oikeus 3/2022, s. 449-467.

- Lahti, Raimo, Rikollisuudesta johtuvien kustannusten vähentämisestä ja jakamisesta. *Kriminaalipolitiikan tavoitteiden ja keinojen tarkastelua*. Oikeustiede 1972:1 Helsinki.
- Lahti, Raimo, Toimenpiteistä luopumisesta rikosten seuraamusjärjestelmässä erityisesti silmällä pitäen tuomitsematta jättämistä. *Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 106*, 1974.
- Lappi-Seppälä, Tapio, Rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopumista koskeva uudistus – I. *Lakimies 7/1991*, s. 902–928. (Lappi-Seppälä 1991a)
- Lappi-Seppälä, Tapio, Rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopumista koskeva uudistus – II. *Lakimies 8/1991*, s. 1202–1232. (Lappi-Seppälä 1991b)
- Lappi-Seppälä, Tapio, Rikosten seuraamukset. *Werner Söderström Lakitieto 2000*.
- LaVM 17/1989 vp, Lakivaliokunnan mietintö n:o 17 hallituksen esityksen johdosta rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopumista koskevien säännösten uudistamiseksi.
- Launiala, Mika, Suhteellisuusperiaate uuden esitutkintalain (805/2011) 4 luvun 4 §:ssä. *Edilex 2013/23*.
- Launiala, Mika, Esitutkinnan viivästyttämisestä ja asianomaisen oikeussuojakeinoista. *Edilex 2015/8*.
- Loeber, R. – Farrington, D.P. (2014), Age-Crime Curve. Teoksessa Bruinsma, G., Weisburd, D. (toim.) *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*. Springer, New York, NY. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-5690-2_474.
- Marttunen, Matti, Nuorisorikosoikeus. Alaikäisten rikosten seuraamukset kriminaalipolitiisesta ja vertailevasta näkökulmasta. *Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 236*. Helsinki 2008.
- Melander, Sakari, Kriminalisointiteoria – rangaistavaksi säätämisen oikeudelliset rajoitukset. *Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 288*, 2008.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna, Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta. *Alma Talent 2004*.
- Nuutila, Ari-Matti, Rikosoikeudellinen huolimattomuus. *Lakimiesliiton kustannus 1996*.
- Oikeusministeriö 1988, Rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopuminen. *Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 11/1988*.
- Suomen virallinen tilasto, Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-6680. Helsinki: <https://www.stat.fi/til/syyttr/index.html>. (SVT)
- Silvennoinen, Elisa, Lapsen oikeudet ja lapsiasianomistajan rooli esitutkinnassa. *Itä-Suomen yliopisto 2020*.
- Silvennoinen, Elisa – Koskela, Tarja, Is special treatment of a minor offender against the best interests of the minor victim. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, nr. 3/2023, s. 259–274.
- Spolander, Mia Mari, Menettelyn joutuisuus oikeudenmukaisen rikosoikeudenkäynnin osatekijänä. *Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2007*.
- SVT, katsaus, Pahoinkäytöstä epäilty yleisimmin 14-vuotias vuonna 2023. Tilastokeskus. <https://stat.fi/julkaisu/clv3ix2342qed07ulc0p8xlvf>.
- Syyttäjälaitos lukuina, <https://syyttajalaitos.fi/syyttajalaitos-lukuina>.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Kempainen, Heikki, Rikosoikeus – rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. *Alma Talent 2022*.
- Toivonen, Virve-Maria, Lapsen oikeudet ja oikeusturva. *Lastensuojeluasiat hallintotuomioistuimissa*. *Alma Talent 2017*.
- Tolvanen, Matti, Tielikennerekokset ja kriminaalipolitiikka. *Lakimiesliiton kustannus 1999*.
- Tuomiemi, Salla-Tuulia, Nuoria tuomitaan rangaistukseen yhä vähemmän 2021. Tilastokeskus Tieto & Trendit: <https://stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2021/nuoria-tuomitaan-rangaistukseen-yha-vahemman/>.
- Vatjus-Anttila, Jalo, Tunnustukseen perustuva esitutkinnan rajoittaminen ja syyttämättä jättäminen toimenpiteistä luopumisjärjestelmän uudenkaltaisten tavoitteiden ilmentäjänä. *Lakimies 6/2021*, s. 1015–1047.
- Virolainen, Jyrki – Pölonen, Pasi, Rikosprosessin osalliset. *Rikosprosessioikeus II: WSOY 2004*.
- VKS 2016:5 Esitutkinnan rajoittaminen.
- VKS:2016:6 Syyttämättä jättämispäätöksen laatiminen ja sisältö.
- Väisänen, Tiina, Tahdonvastaisen huostaanoton merkitys nuorten seuraamusharkinnassa. Teoksessa *Rangaistuksen määrääminen*. Helsingin hovioikeuden julkaisuja 2013, s. 147–170.